

اصول، کنترل و تنظیم بودجه

دکتر علیرضا نجفی

عنوان و نام پدیدآور: اصول، کنترل و تنظیم بودجه / علیرضا نایبی	
مشخصات نشر: تهران، زعیم، ۱۳۹۷	
مشخصات ظاهری: ۱۸۵، رحلی	
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۴۰-۲۷۴-۵	
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
موضوع: کنترل - تنظیم بودجه	
موضوع: کنترل - تنظیم بودجه - حسابداری	
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۲۲۵۲ ف ۵۶۵۵ HF	
رده بندی دیوید: ۶۶ / ۷	
شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۷۵۰۰۱	

انتشارات زعیم

نام کتاب	: کنترل و تنظیم بودجه
نویسنده	: دکتر علیرضا نایبی
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۴۰-۲۷۴-۵
ناشر	: زعیم
ناظر چاپ	: صالح خوارزمی
چاپ و صحافی	: روز
تیراژ	: ۱۰۰۰ نسخه
نوبت چاپ	: اول، ۱۳۹۷

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

آدرس پستی: میدان انقلاب، ابتدای خیابان آزادی، کوچه شهید جنتی، بن بست فرسار، پلاک ۱، طبقه ۳

پلاک ۲، تلفن: ۶۶۹۲۰۰۶۰، همراه: ۰۹۳۳۳۸۲۳۴۴۹

فهرست مطالب

فصل ۱: کلیات و تعاریف ----- ۱۱

- ۱-۱- مبانی نظری دخالت دولت در اقتصاد ----- ۱۲
- ۲-۱- تحول نقش دولت در جامعه ----- ۱۳
- ۳-۱- دوره فنودالیزم (ارباب و رعیتی) ----- ۱۳
- ۴-۱- نقش و وظایف دولت در امور جامعه و سیر تحول آن ----- ۱۴
- ۵-۱- دلایل دخالت دولت در بازار ----- ۱۵
- ۶-۱- وظایف دولت ها ----- ۱۶
- ۷-۱- وظیفه تخصیص منابع ----- ۱۶
- ۷-۱- نقش رین در بودجه ----- ۱۷
- ۸-۱- بخش های دولت اقتصادی (ان): ----- ۱۷
- ۱-۸-۱- بخش عمرانی ----- ۱۷
- ۲-۸-۱- بخش خصوصی ----- ۱۸
- ۳-۸-۱- بخش تعاون ----- ۱۹
- ۴-۸-۱- اندازه دولت ----- ۲۰
- ۹-۱- سؤالات تشریحی ----- ۲۱
- ۱۰-۱- سؤالات چهار گزینه ای ----- ۲۱
- فصل ۲: بودجه و مالیه عمومی ----- ۲۴

- ۱-۲- مالیه عمومی ----- ۲۵
- ۲-۲- اقتصاد دولتی و مالیه عمومی ----- ۲۵
- ۳-۲- منابع تحصیل درآمد دولت ----- ۲۵
- ۱-۳-۲- درآمدهای عمومی ----- ۲۵
- ۲-۳-۲- درآمدهای اختصاصی ----- ۲۶
- ۳-۳-۲- درآمد شرکت های دولتی ----- ۲۶
- ۴-۲- دریافت های دولتی ----- ۲۶
- ۵-۲- بودجه و اقتصاد کلان ----- ۲۷
- ۶-۲- سؤالات تشریحی ----- ۲۹
- ۷-۲- سؤالات چهارگزینه ای ----- ۲۹

فصل ۳: تاریخچه بودجه ----- ۳۲

- ۱-۳- مروری بر تاریخچه بودجه در برخی از کشور های توسعه یافته ----- ۳۳
- ۲-۳- نهضت بودجه اجرایی ----- ۳۴
- ۳-۳- راه یافتن بودجه اجرایی به کالیفرنیا ----- ۳۴
- ۴-۳- تاریخچه بودجه در ایران ----- ۳۵
- ۱-۴-۱- ایران باستان ----- ۳۵
- ۲-۴-۳- وراز - پید کشور ایران ----- ۳۷
- ۵-۳- سوالات چهار گزینه ای ----- ۳۹

فصل ۴: تعاریف و مفاهیم اساسی بودجه ----- ۴۰

- ۱-۴- مقدمه ----- ۴۱
- ۲-۴- دیدگاههای بودجه: ----- ۴۱
- ۱-۲-۴- بودجه از دیدگاه مسائل اقتصادی: ----- ۴۱
- ۲-۲-۴- بودجه از دیدگاه مسائل اجتماعی: ----- ۴۱
- ۳-۲-۴- بودجه از دیدگاه مدیریت: ----- ۴۱
- ۴-۲-۴- بودجه از دیدگاه مسائل سیاسی: ----- ۴۱
- ۵-۲-۴- بودجه از دیدگاه مسائل حقوقی و قانونی: ----- ۴۱
- ۳-۴- اهداف بودجه: ----- ۴۱
- ۱-۳-۴- برنامه ریزی: ----- ۴۲
- ۲-۳-۴- همکاری و مشارکت: ----- ۴۲
- ۳-۳-۴- نظارت و کنترل: ----- ۴۲
- ۴-۴- اهداف بودجه از نظر دیمان: ----- ۴۲
- ۵-۴- تعاریف و مفاهیم بودجه: ----- ۴۳
- ۶-۴- بودجه عمومی دولت: ----- ۴۵
- ۷-۴- عناصر کلی تشکیل دهنده تعاریف بودجه: ----- ۴۵
- ۸-۴- بودجه به مفهوم ابزار مدیریت: ----- ۴۶
- ۹-۴- خصوصیات ارقام درآمد: ----- ۴۷
- ۱۰-۴- خصوصیات ارقام هزینه: ----- ۴۷
- ۱۱-۴- نقش بودجه: ----- ۴۷

- ۴-۱۱-۱- تأمین خدمات و کالاهای عمومی (نقش مدیریتی): ۴۷
- ۴-۱۱-۲- تأمین عدالت اجتماعی (نقش اجتماعی): ۴۷
- ۴-۱۱-۳- تأمین توسعه اقتصادی (نقش اقتصادی): ۴۷
- ۴-۱۱-۴- تأمین ثبات اقتصادی: ۴۸

- ۴-۱۲- سؤالات تشریحی: ۴۹
- ۴-۱۳- سؤالات چهار گزینه ای: ۴۹

فصل ۵: اصول بودجه ۵۱

- ۵-۱- اصول اصلی بودجه: ۵۲
- ۵-۲- اصول اصلی بودجه: ۵۲
- ۵-۳- اصول اصلی بودجه: ۵۲
- ۵-۴- اصل سالانه بودن بودجه: ۵۲
- ۵-۵- اصل تداوم بودجه: ۵۲
- ۵-۶- تعادل بودجه در مالیه جدید: ۵۲
- ۵-۷- ۱-۴-۵- تعادل پولی: ۵۲
- ۵-۸- ۲-۴-۵- تعادل مالی: ۵۴
- ۵-۹- ۳-۴-۵- تعادل اقتصادی: ۵۴
- ۵-۱۰- عدم تعادل در بودجه: ۵۴
- ۵-۱۱- کمتری بودجه از دیدگاه مالیات جدید: ۵۵
- ۵-۱۲- انواع کمتری بودجه: ۵۵
- ۵-۱۳- انواع کمتری بودجه عملیاتی: ۵۵
- ۵-۱۴- ۱-۸-۵- کمتری بودجه اداری: ۵۵
- ۵-۱۵- ۲-۸-۵- کمتری بودجه ناشی از اوضاع اقتصادی: ۵۶
- ۵-۱۶- ۳-۸-۵- کمتری بودجه مربوط به زیربنای اقتصادی: ۵۶
- ۵-۱۷- ۹-۵- انواع روش های تأمین کمتری بودجه: ۵۶
- ۵-۱۸- ۱-۹-۵- سیاست های درآمدی: ۵۶
- ۵-۱۹- ۲-۹-۵- سیاست های هزینه ای: ۵۷
- ۵-۲۰- ۳-۹-۵- سیاست پولی: ۵۷
- ۵-۲۱- ۴-۹-۵- سیاست های استقراری: ۵۷

۱۰-۵ انواع راههای تامین کسری بودجه پول ملی: _____

۱۱-۵ اصل وحدت بودجه: _____

۱۲-۵ اصول فرعی بودجه: _____

۱-۱۲-۵ اصل شمولیت یا تفصیل بودجه: _____

۲-۱۲-۵ اصل جامعیت یا کاملیت بودجه: _____

۳-۱۲-۵ اصل وضوح بودجه: _____

۴-۱۲-۵ اصل قانونی بودن بودجه: _____

۵-۱۲-۵ اصل تفکیک اعتبارات جاری از اعتبارات سرمایه‌ای: _____

۶-۱۲-۵ اصل تقدیر درآمد بر پایه: _____

۷-۱۲-۵ اصل تخمین بر مبنای پیش‌بینی درآمدها: _____

۸-۱۲-۵ اصل تحلیلی بودن هزینه: _____

۹-۱۲-۵ اصل تخصیص و عدم تخصیص بر مبنای: _____

۱۰-۱۲-۵ اصل انعطاف پذیری: _____

۱۳-۵ سؤالات تشریحی _____

۱۴-۵ سؤالات چهارگزینه‌ای _____

فصل ۶: مراحل یا سیکل بودجه _____ ۶۸

۱-۶ مقدمه _____

۲-۶ مرحله تهیه و تنظیم و پیشنهاد لایحه بودجه _____

۱-۲-۶ اهداف بررسی بودجه: _____

۲-۲-۶ سیاست‌گذاری در سطوح بالای قوه مجریه: _____

۳-۲-۶ شناخت اهداف و عملیات: _____

۴-۲-۶ تعیین اولویتها: _____

۵-۲-۶ همگنی برنامه و عملیات: _____

۳-۶ مرحله صدور بخشنامه بودجه: _____

۱-۳-۶ پیش‌بینی مقدماتی بودجه: _____

۲-۳-۶ اهداف پیش‌بینی مقدماتی بودجه: _____

۳-۳-۶ پیش‌نویس بخشنامه بودجه: _____

۴-۳-۶ _____

صفحه ۵

- ۵-۳-۱- ابلاغ بخشنامه بودجه: ۲۳
- ۶-۳-۱- پیوست‌های بخشنامه بودجه: ۲۳
- ۴-۶- مرحله تهیه و تنظیم بودجه در دستگاه‌های اجرایی: ۲۴
- ۱-۴-۱- مهلت ارسال بودجه پیشنهادی: ۲۴
- ۲-۴-۱- مسروئیت دستگاه‌ها در تهیه بودجه: ۲۴
- ۵-۶- مرحله تصویب در هیات دولت: ۲۴
- ۶-۶- مرحله تصویب بودجه: ۲۵
- ۱-۶-۱- لایحه بودجه: ۲۵
- ۱-۶-۲- ضوابط و دلایل تصویب: ۲۶
- ۸-۶- نحوه بررسی و تصویب بودجه کل کشور: ۲۶
- ۱-۸-۱- بررسی و تصویب در کمیسیون‌های تخصصی: ۲۷
- ۲-۸-۱- بررسی و تصویب در کمیسیون اصلی (تلفیق): ۲۸
- ۳-۸-۱- مرحله ابلاغ: ۲۸
- ۹-۶- موارد ضروری هنگام روپرو شدن با مشروطیت در اجرای بودجه (روش‌های انعطاف): ۲۸
- ۱-۹-۱- اصلاح بودجه: ۲۸
- ۲-۹-۱- متمم بودجه: ۲۸
- ۳-۹-۱- اعتبار هزینه‌های پیش‌بینی نشده و اعتبار دولت: ۲۹
- ۴-۹-۱- اختیار دولت در نقل و انتقال اعتبارات مصوب: ۲۹
- ۱۰-۶- مراحل تفصیلی اجرای بودجه: ۲۹
- ۱-۱۰-۱- تشخیص: ۲۹
- ۲-۱۰-۱- تأمین اعتبار: ۲۹
- ۳-۱۰-۱- تعهد: ۲۹
- ۴-۱۰-۱- تسجیل: ۲۹
- ۵-۱۰-۱- حواله: ۳۰
- ۶-۱۰-۱- درخواست وجه: ۳۰
- ۷-۱۰-۱- هزینه: ۳۰
- ۱۱-۶- پیش‌پرداخت و علی‌الحساب: ۳۷
- ۱۲-۶- کنترل و نظارت بر بودجه: ۳۸

- ۱۳-۶ انواع کنترل و نظارت بر بودجه: ۸۹
- ۱-۱۳-۶ نظارت اداری: ۸۹
- ۲-۱۳-۶ نظارت پارلمانی: ۹۱
- ۳-۱۳-۶ نظارت و کنترل قوه مجریه یا نظارت درونی: ۹۱
- ۴-۱۳-۶ نظارت و کنترل سایر قوا یا نظارت بیرونی: ۹۲
- ۱۴-۶ وضعیت بودجه در ایران: ۹۲
- ۱-۱۴-۶ اهداف گزارش تفریغ بودجه: ۹۳
- ۲-۱۴-۶ عملکرد دبیران محاسبات: ۹۳
- ۳-۱۴-۶ ایرادات گزارش تفریغ بودجه: ۹۴
- ۱۵-۶ ویژگی های بودجه مطلوب از لحاظ حقوقی: ۹۴
- ۱۶-۶ سوالات تشریحی: ۹۵
- ۱۷-۶ سوالات چهار گزینه ای: ۹۵
- فصل ۷: طبقه بندی بودجه ای ۹۷
- ۱-۷ مقدمه ۹۸
- ۲-۷ اهداف طبقه بندی بودجه ای: ۹۸
- ۱-۲-۷ تسهیل برنامه ریزی و تصمیم گیری و سیاست گذاری: ۹۸
- ۲-۲-۷ بهبود مدیریت: ۹۸
- ۳-۲-۷ امکان تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی عملیات دولت: ۹۸
- ۴-۲-۷ امکان نظارت بر عملیات دولت: ۹۸
- ۳-۷ انواع طبقه بندی بودجه ای: ۹۹
- ۱-۳-۷ طبقه بندی سازمانی (مستگاه های اجرایی): ۹۹
- ۲-۳-۷ طبقه بندی درآمدی: ۱۰۰
- ۳-۳-۷ طبقه بندی هزینه ها: ۱۰۲
- ۴-۳-۷ طبقه بندی عملیاتی: ۱۱۰
- ۵-۳-۷ طبقه بندی اقتصادی: ۱۱۵
- ۴-۷ طبقه بندی اقتصادی بودجه ای از حیث منابع و مصارف: ۱۱۶
- ۱-۴-۷ طبقه بندی اقتصادی اعتبارات و اگذاری دارایی های سرمایه ای: ۱۱۸
- ۲-۴-۷ طبقه بندی اعتبارات جاری: ۱۱۸

- ۱-۴-۷- واگذاری دارایی های مالی: ۱۱۸
- ۲-۴-۷- طبقه بندی اقتصادی اعتبارات تملک دارایی های مالی: ۱۱۸
- ۳-۴-۷- چگونگی انتخاب شماره طبقه بندی: ۱۱۹
- ۴-۵-۷- سوالات تشریحی: ۱۲۰
- ۵-۶-۷- سوالات چهار گزینه ای: ۱۲۰
- فصل ۸: روش های بودجه نویسی ۱۲۳

- ۱-۸- مقدمه: ۱۲۴
- ۲-۸- روش های بودجه نویسی: ۱۲۴
- ۱-۲-۸- بودجه نویسی متداول (سنتی): ۱۲۴
- ۲-۲-۸- بودجه افزایشی: ۱۲۵
- ۳-۲-۸- بودجه نویسی متمرکز: ۱۲۶
- ۴-۲-۸- بودجه نویسی خطی: ۱۲۶
- ۵-۲-۸- بودجه نویسی فرسوی: ۱۲۶
- ۶-۲-۸- بودجه نویسی برنامه ای: ۱۲۷
- ۷-۲-۸- نظام طرح ریزی - برنامه ریزی - بودجه نویسی سیستم پی پی پی اس: ۱۲۸
- ۸-۲-۸- بودجه نویسی بر مبنای صفر: ۱۲۹
- ۹-۲-۸- بودجه نویسی عملیاتی: ۱۳۰
- ۱۰-۲-۸- روش بودجه نویسی با توجه به سیستم آمارهای مالی: ۱۴۱
- ۱۱-۲-۸- روش های بودجه نویسی ویژه: ۱۴۱
- ۳-۸- سوالات تشریحی: ۱۴۳
- ۴-۸- سوالات چهار گزینه ای: ۱۴۳
- فصل ۹: ارتباط بودجه با سایر نهادهای وابسته ۱۴۵

- ۱-۹- ارتباط حسابداری و بودجه: ۱۴۶
- ۱-۱-۹- شفافیت بودجه ای و نقش حسابداری دولتی: ۱۴۶
- ۲-۱-۹- تعریف شفافیت در بودجه: ۱۴۶
- ۳-۱-۹- اهداف شفافیت در بودجه: ۱۴۶
- ۴-۱-۹- ارتباط حسابداری، بودجه و پاسخگویی: ۱۴۶
- ۵-۱-۹- شرایط لازم برای تحقق حداقل استاندارد شفافیت بودجه ای: ۱۴۷

- ۲-۹- بودجه و حسابداری ملی: ۱۴۷
- ۳-۹- سیستم حسابداری ملی: ۱۴۸
- ۴-۹- سیستم حسابداری ملی: ۱۴۹
- ۵-۹- صورت‌های مالی اساسی در سیستم امارهای مالی دولت: ۱۵۰
- ۶-۹- انواع صورت‌های مالی اساسی در سیستم امارهای مالی دولت: ۱۵۱
- ۷-۹- بودجه و فرایند مدیریت: ۱۵۱
- ۸-۹- شرح وظایف مدیریت بودجه، تشکیلات و منابع انسانی برای یک سازمان: ۱۵۱
- ۹-۹- شرح وظایف کارشناسان: ۱۵۲
- ۱-۹-۹- شرح وظایف کارشناس برنامه ریزی بودجه جاری: ۱۵۲
- ۲-۹-۹- شرح وظایف کارشناس برنامه ریزی بودجه عمرانی: ۱۵۳
- ۳-۹-۹- شرح وظایف کارشناس برنامه ریزی بودجه درآمد اختصاصی: ۱۵۳
- ۴-۹-۹- شرح وظایف کارشناس بهر و بهره‌ها: ۱۵۴
- ۵-۹-۹- شرح وظایف کارشناس امار و اطلاعات: ۱۵۴
- ۶-۹-۹- شرح وظایف کارشناس تشکیلات: ۱۵۴
- ۷-۹-۹- شرح وظایف کارشناس آموزش و برنامه ریزی نیروی انسانی: ۱۵۵
- ۱۰-۹- سوالات تشریحی: ۱۵۶
- فصل ۱۰: روش تنظیم بودجه شرکت‌ها (دولتی - خصوصی) ۱۵۷
- ۱-۱۰- مقدمه: ۱۵۸
- ۲-۱۰- تفاوت بودجه عمومی دولت با بودجه شرکت‌های دولتی: ۱۵۸
- ۳-۱۰- دلایل بالا بودن سهم بودجه شرکت‌های دولتی: ۱۵۸
- ۴-۱۰- بودجه ریزی در شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی: ۱۵۹
- ۱-۱-۴- پیش‌بینی درآمدها: ۱۵۹
- ۵-۱۰- مراحل تنظیم بودجه شرکت‌ها: ۱۵۹
- ۱-۵-۱- مرحله اول پیش‌بینی درآمدها: ۱۵۹
- ۲-۵-۱- مرحله دوم: ۱۶۰
- ۳-۵-۱- مرحله سوم: ۱۶۰
- ۴-۵-۱- عوامل خارجی: ۱۶۱
- ۵-۵-۱- عوامل داخلی: ۱۶۱

- ۱۰-۶- قیمت تمام شده: ۱۶۱
- ۱۰-۷- برآورد قیمت تمام شده کالای فروخته شده در مؤسسات غیرتولیدی: ۱۶۴
- ۱۰-۷-۱- هزینه‌های توزیع و فروش: ۱۶۵
- ۱۰-۷-۲- هزینه‌های اداری: ۱۶۶
- ۱۰-۸- خلاصه کل بودجه: ۱۶۶
- ۱۰-۹- سود و حساب تقسیم سود، زیان و منابع تأمین آن: ۱۶۶
- ۱۰-۹-۱- سود و حساب تقسیم سود: ۱۶۶
- ۱۰-۹-۲- زیان عملیات و منابع تأمین آن: ۱۶۷
- ۱۰-۹-۳- هزینه‌های سرمایه‌ای و پرداخت نبون و منابع آن: ۱۶۷
- الگوی ساده و فرضی بودجه و تنظیم بودجه سالانه برای یک شرکت دولتی یا خصوصی: ۱۶۸
- فصل ۱۱: منابع و ما ۱۸۱

www.ketab.ir

دیباچه

انسان در گذر زمان همیشه درصدد بوده است تا نیازها و خواسته‌های خود را از امکانات موجود در طبیعت تأمین نماید. اما به این دلیل که نیازها و خواسته‌های او نامحدود و در مقابل، منابع و امکاناتی که در اختیار دارد محدود است، می‌توان گفت که بشر با دنیایی مملو از کمیایی زندگی می‌کند. از این رو، در مواجهه با مشکل از قوه تعقل و قدرت تجزیه و تحلیل و توان پیش‌بینی خود استفاده کرده و با توسل به برنامه‌ریزی همواره در صدد برآمده تا با حداقل امکانات در دسترس، حداکثر مطلوبیت را نصیب خود نماید. امروزه و پس از دوران گذار از جامعه سنتی به مدرن و حرکت به سوی پسماندن، در راستای تأمین منافع، هر فرد یا گروهی مجبور است برای همخوانی با شرایط به نوعی حساب دخل و خرج روز، ماه و سال خود را داشته باشد. اصولاً برای هر کسی ممکن است چنین اتفاقی افتاده باشد که با توجه به درآمد مورد انتظار، برنامه خرج خود را تنظیم کند. دولت و سازمان‌های غیردولتی هم مانند سایر مردم، درآمد و هزینه‌ای دارند که باید حساب آنها را برای خود نگه دارند. در گذشته که حکومت‌های منتخب مردم و مجلس قانون‌گذار وجود نداشت، حکمرانان برای نگهداری حساب و کتاب درآمد و هزینه خود، حتی بدون الزام قانون، تشکلات خاصی یا خزانه‌دار داشتند. به تدریج و با پیدایش مجلس و حکومت دموکراسی، نگهداری حساب و کتاب دولت‌ها جبار و تحت ضوابط مشخصی قرار گرفت. کم‌کم این روند به جایی رسید که حساب و کتاب درآمد و هزینه‌های دولت در یک چارچوب مشخص و معین به نام «بودجه» تدوین گردید.

امروزه با توجه به گسترش وظایف و حجم فعالیت‌های دولت، لاجرم باید این امور با برنامه‌ریزی و اصول علمی انجام شود. لذا، کتاب حاضر که بر اساس سرفصل‌های درام، عالی انقلاب فرهنگی تنظیم شده است؛ حاصل سال‌ها تجربه عملی، علمی و نظری مولفان در سطوح مختلف دستگاهی، اجرایی می‌باشد که به منظور استفاده در مقاطع مختلف تحصیلی برای رشته‌های مدیریت و حسابداری و همچنین آماده سازمان‌های دولتی و خصوصی تدوین شده است. لازم به ذکر است که مباحث کتاب گرد محور آشنایی با رأیند تاریخی برنامه‌ریزی مالی یا همان بودجه‌بندی مانند تاریخچه، نقش دولت‌ها، مفاهیم، تعاریف، اصول و روش‌های بودجه‌بندی، بر اساس رویکرد مهارت‌مداری می‌زند. امید است استادان، دانشجویان و کاربران گرامی، مولفان را از دیدگاه نقد خود محروم نفرمایند.

با سپاس بیکران

دکتر اسفندیار دهن‌ری - دکتر علیرضا ثابتی